קונטרס

שערי מועד

ט"ו באב

ארבעים שאלות
ומהלך אחד של תירוץ
בעניני ט"ו באב

קונטרס

שערי מועד

ט״ו באב

ארבעים שאלות

ומהלך אחד של תירוץ

בעניני ט״ו באב

קונטרס זה יוצא לאור

לעילוי נשמת

הר"ר שמואל משה ב"ר גדליה זצ"ל

מרת רבקה ב"ר יחזקאל ע"ה

ר' מרדכי אריה ב"ר יו"ט נטיל ז"ל

ר' יהודה מיכאל ב"ר בנימין שלמה ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

אב תשפ"ג

הערות והארות יתקבלו בברכה

054-8450781

A0548450781@gmail.com

©

כל הזכויות שמורות

תוכן הענינים:

חלק א' - שאלות בדברי המשנה העוסקת ביום ט"ו באב ..... א

המקור לשמחה בימים אלו .....ד

דברי הגמ' בענין השמחה בט"ו באב ..... ו

חלק ב' - ביאור ענינו של יום ט"ו באב.....ט

יסוד א' ..... ט

יסוד ב'..... י

יסוד ג' ..... יד

סיום הדברים..... יח

חלק ג' - תירוץ השאלות ..... יט

שבת נחמו..... כט

חלק ד' - הוספות..... לא

הוספה א' - ביאור השייכות בין י"ז בתמוז לתשעה באב..... לא

הוספה ב' - ביאור מנהג בנות ישראל בימים אלו ..... לה

הקדמה

"במה אקדם ה' אכף לאלוקי מרום", ששם חלקי מיושבי בית המדרש ולא שם חלקי מיושבי קרנות, וברב חסדיו זיכני להוציא קונטרס זה לאור עולם.

נאמר במשנה בסוף מסכת תענית "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים", בימינו לא נשאר כלום משמחת ט"ו באב מלבד מה שלא אומרים תחנון ביום זה. מטרתו של הקונטרס היא לברר על מה היית השמחה כ"כ גדולה ומדוע נפסקה בימינו, ומה כן אפשר בכל זאת לקחת מיום זה.

בספר 'פניני רבנו יחזקאל' מובא בשמו של הגר"י אברמסקי שיש טעם מיוחד לדבר תורה הנאמר כתירוץ לקושיא שקדמה לו, מתוך אי הבהירות של השאלה מתעצמת העריבות של הדברים הבאים כתירוץ.

ואמר שלמד זאת מדברי דוד המלך בספר תהילים. במזמור 'בצאת ישראל ממצרים' הנאמר בהלל, שואל 'נעים זמירות ישראל' ארבע שאלות: מה לך הים כי תנוס? הירדן תיסוב לאחור? ההרים תרקדו כאלים? גבעות כבני צאן? ועונה: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלו-ה יעקב. לכאורה היה אפשר לומר את אותם דברים כעובדה ולא כשאלה, הים ראה וינוס: הירדן יסוב לאחור וכו', מלפני אדון חולי ארץ וגו'.

ללמדנו כי יש עריבות ומתיקות מיוחדת לדברים הנאמרים כתשובה לשאלה. כשנשאלת שאלה הלב סקרן ומשתוקק לדעת מה התשובה, וכשיש השתוקקות של הלב התשובה נכנסת ללב עמוק יותר. ע"פ דברים אלו יש טעם בריבוי השאלות שבקונטרס, למען יתיישב היסוד שכתוב בתשובה על לב הקורא.

כדבריו מבואר ברמב"ן בהשגות לספר המצוות (שורש א) שכתב: הרב השיב על בעל ההלכות ז"ל ארבע תשובות (השגות) יפות וטובות, **מעוררות הלבבות ומולידות מחשבות, לאשר להם עינים פקוחות ואזנים קשובות**, עכ"ל.

נראה להוכיח כדבריו ממצות "והגדת לבנך" שנתנה תורה בליל פסח. הצורה בה תיקנו חז"ל לקיים את המצוה היא שהבן שואל ארבע קושיות (מה נשתנה), ואז האב עונה את התשובה (עבדים היינו לפרעה). עוד תיקנו חכמים לעשות שינויים בליל הסדר כדי שהבן ישאל את אביו עליהם, ומתוך כך יענה האב ויספר את סיפור יציאת מצרים. וצ"ב מדוע הוצרכו חז"ל לכל זה, הרי אפשר שהאב יספר לבנו בלי שהבן ישאל אותו. ע"כ הביאור הוא כדברי הגר"י אברמסקי, שיש טעם מיוחד בתשובה שבאה כתירוץ לקושיא, ולא כאמירה בפני עצמה.

בדומה לכך נכתב בספר 'שיחות מוסר' (לגר"ח שמואלביץ) בכמה מקומות: מצות סיפור יציאת מצרים היא מצוה שקשה לקיימה, כיון שהכל ידוע מכבר משנים רבות, **ולכן ציוותה תורה לספרה בדרך של שאלה ותשובה, כי השאלה מעוררת ומגבירה את ההתענינות את עירנות החושים ואת הרצון לשמוע, ואז יחוש השואל בתשובה טעם של חידוש ואפילו כשאדם שואל את עצמו**, עכ"ד.

וכן נראה מדברי הגמ' בסנהדרין (דף צג:). כתוב בגמ' שאחת ממעלותיו של דוד המלך שהוא **יודע לשאול**. וצ"ב הרי לכאורה שאלה מעידה על חוסר בהבנה, א"כ מה המעלה של דוד המלך בזה שיודע לשאול. אלא וודאי כנ"ל, ע"י שאלה יסודית כל הענין מתבאר יותר, ולכן לדעת לשאול היא מעלה בלימוד התורה.

אפשר שמטעם זה רבינו הקדוש בסדרו את המשניות בכמה מקומות כתב את דברי המשנה בצורה של שאלה ותשובה, כגון המשנה הראשונה במסכת ברכות: **מאימתי** קורין את שמע בערבית, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם. לכאורה יכלה המשנה לומר את אותו דבר בלי שאלה ותשובה. קורין את שמע בערבית, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם. מדוע נכתבה המשנה בצורה של שאלה ותשובה. אפשר לבאר משום שע"י שאלה מתחדד לב הלומד לרצות לדעת את התשובה, וע"י כך נכנסים הדברים יותר עמוק בלבבו.

זכיתי לשמוע במשך כמה שנים שיעורים בישיבת מיר המעטירה, מפי מו"ר הגאון רבי רפאל שמואלביץ זצ"ל. כך הייתה דרכו להרבות קושיות בסוגיא, ואז לומר יסוד שעל ידו הייתה מתבררת הסוגיא, ומתיישבות כל השאלות. כעין

דברי רבי יוחנן (ב״מ דף פד.) שע״י שריש לקיש היה מקשה בכל ענין כ״ד קושיות, ממילא רווחא שמעתתא.

השתדלתי בכל מקום לציין את המקור המדויק שממנו נלקחו הדברים, כדי שהמעונין לראות את הדברים בהרחבה יעין במקורם. במקומות שצוטטו דברי רבותינו ויש אי הבנה בדברים, יתלה הקורא את הדבר בחוסר הבנת המלקט.

ישנן בקונטרס שאלות רבות שאפשר לתרצן גם באופ״א, ואעפ״כ לא נמנעתי מלהביאן, ע״פ יסודו של הגר״ח מבריסק על המבואר בירושלמי שיש ד׳ סימנים לשוטה, היוצא בלילה, לן בבית הקברות, מקרע את כסותו, ומאבד מה שנותנין לו. מוסיף הירושלמי שדווקא אם עשה את כל המעשים הללו, אבל אם עשה רק אחד מהם אין הוכחה שהוא שוטה, משום שכל מעשה בנפרד אפשר להסביר למה עשה אותו, ואין הכרח שעשה אותו משום שטות. והקשה הגר״ח שגם אם עשה את כולם אינו מוכרח שהוא שוטה, מפני שאולי עשה כל אחד מהסיבה שלו, וכמו שבאר הירושלמי שם. ותירץ שמסתבר לומר תירוץ אחד שהוא שוטה, מאשר לומר כמה תירוצים למה עשה כל מעשה בפני עצמו.

למדנו מדברי הגר״ח שיש עדיפות לתירוץ אחד שמתרץ כמה שאלות, מאשר הרבה תירוצים שכל אחד מתרץ שאלה אחת.

יש בנותן טעם להוסיף גם את דברי הרמח״ל בהקדמה לספרו ׳דרך ה׳. ז״ל: **אולם מה שראוי לו שישתדל אליו הוא ידיעת הכללים, כי כל כלל בטבעו כולל פרטים הרבה, וכשישיג כלל אחד נמצא משיג מאליו מספר רב מן הפרטים,** ואע״פ שלא הבחין בם עדיין ולא הכיר היותם פרטי הכלל ההוא, כי הנה כשיבוא כל אחד מהם לידו לא יניח מלהכיר אותו, כיון שכבר ידוע אצלו הענין הכללי אשר אי אפשר להם להיות בלתו, **וכבר אמרו חז״ל ״לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים״**, עכ״ל.

תודה מיוחדת לאבי מורי שהגיה את הקונטרס, והעיר ותיקן כמה פעמים ע״מ שיהא דבר נאה ומתקבל. מנשים באוהל תבורך רעייתי הנושאת במסירות בעול הבית והילדים אשר חנן אותנו ה׳ יתברך, ובזכותה יכול אני לשבת במנוחה באוהלה של תורה בישיבת מיר, יזכנו ה׳ לראות יחדיו רב נחת מכל צאצאינו.

חלק א׳

שאלות בדברי המשנה העוסקת ביום ט״ו באב

במשנה בסוף מסכת תענית (ד-ח) כתוב: **לא היו ימים טובים לישראל כט״ו באב וכיום הכפורים**, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות וכו׳. וכן הוא אומר (שיר השירים ג): ״צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו, וביום שמחת לבו״. ״ביום חתונתו״ זו מתן תורה, ״וביום שמחת לבו״, זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו אמן, עכ״ל.

א. צ״ב מדוע הובא במשנה ענין זה ש״לא היו ימים טובים לישראל כט״ו באב וכיום הכיפורים״, אחרי שנמנו במשנה הצרות שאירעו לישראל ב-י״ז בתמוז ותשעה באב, מה השייכות של ימים שמחים אלו לימי הצרות שנמנו קודם. ובכלל מה השייכות של משנה זו למסכת תענית שעוסקת בעניני תענית וצער ולא בימים שמחים.

ב. הקשה ה׳גבורת ארי׳ מדוע כשהמשנה מונה את שני הימים הטובים שהיו לישראל היא מקדימה את יום ט״ו באב ליו״כ, הרי במעגל השנה הסדר הוא הפוך, יו״כ הוא בתחילת השנה, וט״ו באב הוא בסוף השנה.

ג. האם יש שייכות בין שתי השמחות, השמחה של ט״ו באב לשמחה של יו״כ.

ד. מלשון המשנה ״ובנות **ירושלים** וכו׳, משמע שרק בנות ירושלים היו שמחות בימים אלו, וצ״ב מדוע לא שמחו כל בנות ישראל בימים אלו.

ה. מבואר בנביא שופטים (כא-יט) שחג זה היה נחגג גם בשילה, אחרי שהסתיים החרם על שבט בנימין בעקבות מעשה פילגש בגבעה, נאמר: ״ויאמרו הנה **חג ה׳ בשילה** מימים ימימה וגו׳. וראיתם והנה אם יצאו **בנות שילה לחול**

במחולות ויצאתם מן הכרמים וחטפתם לכם איש אשתו״.[1] וצ״ב מה משותף לשילה וירושלים שבשתיהן נחוג חג זה.

ו. מדוע ימים אלו נקראים ״**חג ה׳**״. בפרט צ״ב יום ט״ו באב שלכאורה אין שמחתו שייכת לקב״ה, אלא משום הדברים שאירעו בו כמובא בגמ׳.

ז. בתורה מצאנו את הכינוי ״**חג ה׳**״ לחג סוכות, שנאמר (ויקרא כג-יט): ״אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי וכו׳ תחוגו את **חג ה׳** שבעת ימים״, בשונה מפסח שעליו נאמר בתורה פסוקים אחדים קודם ״פסח לה׳״, או ״חג המצות לה׳״, ולא ״חג ה׳״. צ״ב האם יש שייכות בין חג סוכות לימים אלו.

ח. מדוע בתורה לא נקבע ט״ו באב ליום חג כמו שיו״כ נקבע ליום חג, הרי מדברי המשנה נראה ששני ימים אלו הם הימים השמחים ביותר שיש לישראל.

ט. אחרי כל מה שהגמ׳ מבארת בדברים המשמחים שאירעו בט״ו באב עדיין צ״ב כיצד אפשר לומר שיום זה יותר שמח מאשר שאר מועדי ישראל, כגון פסח שבו עמ״י יצא ממצרים, שלכאורה יש בו סיבה לשמחה הרבה יותר מט״ו באב.

י. המשנה פותחת ״לא היו ימים טובים **לישראל**״ משמע שחגים אלו היו לכל ישראל, ואילו בהמשך המשנה כתוב: ״ובנות **ירושלים** יוצאות וחולות בכרמים, משמע שלא היו חגים הללו אלא לבנות ירושלים.[2]

יא. כתוב במשנה שכל אחת הייתה שואלת כלי (בגד) מחברתה, כדי שלא לבייש את מי שאין לה. וצ״ב מדוע רק כאן תקנו שלא לבייש את מי שאין לו, ואילו בשאר מקומות לא מצאנו שעשו כך, כגון בהבאת ביכורים, שכתוב במשנה

---

[1] מובא בשם רב האי גאון שהכוונה לט״ו באב ויו״כ, הרד״ק ביאר שהכוונה ליו״כ שהיו בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. אמנם בפירוש ׳אבן עזרא׳ על התורה (דברים כ) נראה שפירש באופ״א, שכתב על הפסוק ״מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו״, ז״ל: חללו - מגזרת חלילים, **כי מנהגם היה לחול בכרמים**. (שופטים כא).

[2] באמת בר״י הגירסא היא, שבהן **בנות ישראל** יוצאות בכלי לבן, וכן בהמשך המשנה, **ובנות ישראל** יוצאות וחולות בכרמים.

(בכורים ג-ח) שהעשירים הביאו אותם בקלתות של זהב וכסף, והעניים בסלי נצרים, ולא תקנו שיביאו כולם בשווה, כדי שלא לבייש את מי שאין לו.

יב. מדוע לבשו בגדים בצבע לבן ולא בשאר צבעים, מה מבטא הצבע הלבן.

יג. מה הטעם שעשו מחולות, היינו מעגלים.

יד. בכמה מקומות בש״ס עשיית מעגל לשם שמחה מכונה בשם ״ריקוד״[3], וא״כ צ״ב מדוע במשנה זו עשיית מעגל מכונה בשם ״מחול״.

טו. הקשה מהרא״ל מינץ בספרו ׳שמחת יו״ט׳ (דף ל.), כיצד היה מותר לעשות מחולות אלו, הרי שנינו במשנה בביצה שאין מרקדין בשבת ויו״ט.[4]

טז. מדוע השמחה נחוגה ע״י עשיית שידוכים ביום זה.

יז. מדוע המחולות היו דווקא בכרמים. (גם בנביא שופטים כתוב שהמחולות היו בכרמים, ודבר זה אינו שייך לירושלים דווקא).

יח. נראה במשנה שעיקר השמחה הייתה ע״י הבנות ולא ע״י הבנים, הבנות הן שלבשו את הבגדים הלבנים, והן עשו את המחולות בכרמים. ז״ל המשנה: שבהן **בנות** ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו...

---

[3] א. משנה סוכה (ה-ד): חסידים ואנשי מעשה היו **מרקדין** לפניהם. ב. משנה ביצה (ה-ב): לא מספקין ולא **מרקדין**. ג. מסכת כלה (ט-א): כיצד **מרקדין** לפני הכלה.

[4] וכתב שאולי אפשר לחלק בין מחולות שמותרות לריקודים שאסורים. אך דחה תירוץ זה משום שזיל בתר טעמא שמא יתקן כלי שיר, וחשש זה יש גם בעשיית מחולות, כיון שדרך מחולות גם ע״י כלי שיר. והניח בצ״ע.
בשו״ת ׳שואל ומשיב׳ (חמשיאה סימן ג) נדחק ליישב, שמנהג המחולות היה עוד בימי דוד ושלמה, כמו שנראה מהפסוק שהובא במשנה, ואז עדיין לא נגזרה הגזירה של אסור ריקוד, ולכן גם אחרי שגזרו שלא לרקוד הניחו מנהג זה במקומו, עכ״ד.

ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות וכו׳, וצ״ב מדוע עיקר השמחה הייתה ע״י בנות ירושלים, ולא ע״י בני ירושלים.[5]

יט. מדוע בזמן הזה התבטל חג זה, בפרט ט״ו באב. (כל מה שנשאר מהחג הוא שלא אומרים ביום זה תחנון). בתרגום למגילת איכה על הפסוק (א-ד) ״בתולותיה נוגות״, כתוב: בתולתהא ספדן על די פסקו למיפק בחמישא עשר יומין באב וביומא דכפוריא די הוא בעסרא יומין בתשרי לחינגא בחינוגין, עכ״ל. היינו שאחרי חורבן בית המקדש הופסקו המחולות בימים אלו. וצ״ב מדוע התבטלו המחולות כשנחרב בית המקדש, מה שייכותן לבית המקדש.

כ. כיון שבזמן המשנה כבר לא נחגגו חגים אלו לשם איזה צורך ספרה המשנה דבר זה, הרי אין דרך המשניות לספר עובדות היסטוריות בלבד.

כא. אחרי שהובא בגמ׳ כל הנעשה בימים יו״כ וט״ו באב, מסיימת הגמ׳ את מסכת תענית במימרא: עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר ״ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו, זה ה׳ קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו״. וצ״ב מה השייכות של מימרא זו לכל דברי הגמ׳ לעיל שעסקו בענין השמחה ביו״כ וט״ו באב.

המקור לשמחת ימים אלו

בסוף המשנה מובא רמז ומקור לשמחה בימים אלו מהפסוק ״צאינה וראינה בנות ציון וכו׳ ביום חתונתו וביום שמחת לבו״, ״ביום חתונתו״ - זה מתן תורה, ״וביום שמחת לבו״ - זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו.[6]

---

[5] באמת שבירושלמי הגירסא היא שבהן **בני** ירושלים יוצאין בכלי לבן שאולים. ויעוין במהרש״א (ב״ב דף קכא.) מה שביאר בזה.

[6] אמנם במאירי נראה שאין כוונת המשנה בפסוק זה להביא רמז ומקור לשמחה בימים אלו, אלא דברים אלו הם חלק ממה שאמרו הבנות המיוחסות, אחרי שאמרו שאין

שערי ט״ו באב מועד

א. לכאורה ״יום חתונתו״ הוא רמז ליו״כ שבו ניתנו לוחות שניות, ולכן נקרא ״יום מתן תורה״, ״ויום שמחת לבו״, הוא רמז לט״ו באב. וצ״ב מדוע ט״ו באב נקרא ״בנין בית המקדש״, הרי בתי המקדש לא נבנו ביום זה.

ב. הרע״ב פירש שגם ״בנין בית המקדש״ רומז ליו״כ, משום שחנוכת בית המקדש הראשון הייתה ביו״כ. הקשה רבי צדוק (׳פרי צדיק׳ עניני ט״ו באב) שא״כ כל הפסוק הוא רמז ליו״כ, ולט״ו באב לא הביאה המשנה שום רמז.

ג. עוד הקשה שחנוכת בית המקדש ביו״כ הייתה רק בבית המקדש הראשון ולא בבית המקדש השני כמובא בתוס׳ יו״ט, וא״כ דחוק לומר שחנוכת בית המקדש מהוה רמז ליו״כ.

ד. עוד הקשה מה כוונת המשנה באומרה ״שיבנה במהרה בימינו״ בלשון עתיד, הרי חנוכת בית המקדש ביו״כ כבר הייתה בבית הראשון, ובהכרח צריך לומר שכוונת המשנה רק לסיים בדבר טוב של גאולה וישועה, וזה גם דוחק.

ה. הקשה המהרש״א (תענית דף כו:) שאינו יודע חינוכו של בית המקדש ביו״כ. נראה שכוונתו להקשות שאע״פ שחנוכת בית המקדש הראשון הייתה ביו״כ, כמבואר בגמ׳ במו״ק שהתחילה ביום ז׳ תשרי וארכה שבועיים, מ״מ קשה לומר שהפסוק מכנה מחמת זה את יו״כ ״יום בנין בית המקדש״, משום שחנוכת הבית לא שייכת דווקא ליו״כ, כדי שיו״כ יקרא על שמה.

ו. הקשה בספר ׳אמונה והשגחה׳ (סוף מאמר לחג שבועות) אם הכוונה בשני חלקי הפסוק ליו״כ, היה צריך להיות כתוב בפסוק ״ביום חתונתו ושמחת לבו״ שהרי הם שני כינויים ליום אחד.

האשה אלא לבנים, הוסיפו לומר שבח בענין הבנים. ז״ל: כן הוא אומר ״צאנה וראנה וכו׳״, **כלומר שב אל דבור המיוחסות**, שלא נתכוונה אמו של שלמה למלכות, אלא לתורה ולחכמה, והוא שאמר ״ביום חתונתו״ זו תורה כלומר שכוונת זיווגה לא הייתה אלא להעמיד בנים הגונים ולגדלם לעבודת ה׳, והיא השמחה האמיתית, כמאמר ״גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו״.

ז. מדוע יו״כ מכונה במשנה בשם ״יום מתן תורה״ משום הלוחות השניות שניתנו בו, ולא מכונה על שם הכפרה שסלח הקב״ה לעמ״י ביום זה, הרי לכאורה עיקרו של יום הוא יום כפרה ולא יום מתן התורה.

דברי הגמ׳ בענין השמחה בט״ו באב

הגמ׳ מונה ששה דברים שאירעו בט״ו באב, שבגללם ט״ו באב הוא יו״ט, והיו מרבים בו שמחה. **א.** יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. **ב.** יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל. **ג.** יום שכלו בו מתי מדבר. **ד.** יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות (שומרים) שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל. **ה.** יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה. **ו.** יום שפסקו לכרות עצים למערכה.

א. הקשה בספר ׳קרן אורה׳, חלק מהמאורעות שהובאו בגמ׳ אירעו אחרי שכבר היה החג נחגג, כגון מה שביטל הושע בן אלה את הפרוסדיות שמנעו את העלייה לרגל, שהרי דבר זה היה בסוף ימי בית ראשון, ואילו בנביא כתוב שכבר בזמן שהיה המשכן בשילה עוד לפני שנבנה בית המקדש היו בנות שילה יוצאות לכרמים. וכן מה שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, היה אחרי חורבן בית המקדש.

ב. הקשה בספר ׳גבורת ארי׳, הגמ׳ אומרת שאחת הסיבות שעליהם נקבע החג היא שביום זה ניתנו הרוגי ביתר לקבורה, וצ״ב הרי העיר ביתר נחרבה חמישים ושתים שנה אחרי חורבן ירושלים, וא״כ כיצד אומרת הגמ׳ שבתו של המלך הייתה שואלת בגד מבת כהן גדול, ובת כהן גדול מבת סגן, הרי בזמן זה כבר לא היה לא מלך ולא כהן גדול.

ביותר צ״ב שלא מסתבר שבזמן שניתנו הרוגי ביתר לקבורה עדיין בנות בירושלים היו יוצאות לכרמים, שהרי ירושלים כבר נחרבה. לעיל הובא שבתרגום איכה ביאר את הפסוק ״בתולותיה נוגות״ משום ביטול המחולות שהיו בט״ו באב ויו״כ, נראה מדבריו שבחורבן ירושלים התבטלו המחולות.

ג. הקשה המהרש״א (ב״ב דף קכא.): מה שמחה היה להן כשהותר להם הסבת נחלה, אם הוא טוב לזה השבט שתוסיף לו נחלה, הוא רע לשני שתגרע נחלתו, כמו שטענו בני יוסף (בענין נחלת בנות צלפחד): ״ואם יהיה היובל וגו׳ ונוספה נחלתן וגו׳ ומנחלת מטה אבותינו יגרע״.

ד. עוד הקשה המהרש״א (שם) מה השמחה על כך שהתבטלו השומרים שמנעו את העליה לרגל, הרי מבואר בגמ׳ בגיטין (דף פח.) שדבר זה גרם גלות לעמ״י, שגם אחרי שהתבטלו השומרים והיה אפשר לעלות לרגל, אעפ״כ לא עלו ישראל לרגל, ולכן נענשו בגלות.

ה. האם יש קשר בין כל המאורעות שקרו ביום זה, או שכל אחד מהם הוא שמחה לעצמו ללא קשר לדברים האחרים.

ו. מובא בגמ׳ שאחד הדברים המשמחים שאירעו בט״ו באב הוא שכלו בו מתי מדבר, דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר ״ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה׳ אלי״, אלי היה הדבור. וצ״ב מה השמחה בזה שכלו מתי מדבר, הרי הסיבה שהם כלו מלמות הייתה כי כולם מתו ולא נשאר עוד מי שימות.[7] [8]

ז. מדוע נקבעה השמחה ביום ט״ו באב, הרי מתי מדבר כלו מלמות ביום ט׳ באב, שהוא היום שבו מתו כל שנה אנשי דור המרגלים, ולא בט״ו באב.

---

[7] תוס׳ (ב״ב דף קכא.) הביאו פירוש בשם ר״ת שהקב״ה מחל לאותם שהיו צריכים למות בשנה האחרונה ונשארו בחיים, ועל דבר זה הייתה השמחה, אך מדברי שאר הראשונים נראה שלא זו סיבת השמחה.

[8] כעין זה הקשו האחרונים מדוע שמחים בל״ג בעומר על שתלמידי ר״ע פסקו מלמות, הרי הם פסקו למות כיון שכולם מתו, ולא נשאר אף תלמיד בחיים, ולא משום שנשארו מקצתם. (בביאור הגר״א סימן תצג על דברי השו״ע שצריך להרבות שמחה ביום זה, ציין לגמ׳ בתענית הנ״ל).

ח. מה כוונת הגמ׳ בהוספה **דאמר מר** עד שלא כלו וכו׳, הרי היו״ט הוא על שביום זה כלו מתי מדבר, ולא על שחזר הדיבור למשה רבינו. ויעוין ברש״י שכתב: דאמר מר כו׳, **לפיכך** יום טוב הוא. וצ״ב מה כוונת רש״י שלכן הוא יו״ט.

ט. בראשונים בב״ב (דף קכא:) כתוב שני ביאורים על מה הייתה השמחה במה שפסקו לכרות עצים למערכה. **א.** הרשב״ם מבאר שהשמחה היא על השלמת מצות כריתת עצים למערכה.[9] **ב.** רבינו גרשום מבאר שהשמחה משום שאותם אנשים שכרתו עצים סיימו את מלאכתם ומעתה יוכלו לחזור וללמוד.

לפי הרשב״ם שהשמחה הייתה על סיום מצות כריתת עצים למערכה, צ״ב מדוע רק בסיום מצוה זו עשו יו״ט, בפרט שמצוה זו אינה מהתורה (כמבואר בהערה לשאלה ט׳), ולא מצאנו שעשו יו״ט ושמחה בסיום של מצוה אחרת.

י. לפי רבינו גרשום שהשמחה הייתה על ריבוי לומדי התורה, צ״ב שלכאורה נראה תמוה לומר שקבעו יו״ט על דבר זה, וכי עמ״י כולו היה שמח שנוספו עוד כמה לומדי תורה בירושלים. (מסתבר שמספר חוטבי העצים לא היה כ״כ גדול).

יא. מדוע היו קוראים ליום ע״ש הנחת הגרזן מלחטוב עצים, הרי לא זו עיקר הסיבה שבגללה שמחים.

יב. כתוב בגמ׳ שהיום שפסקו בו מלכרות עצים למערכה, היה נקרא ״יום **תבר** מגל״ וביאר רש״י: יום **שבירת** הגרזן, שפסק החוטב מלחטוב עצים. וצ״ב

---

[9] יש להקשות על טעם זה מדברי הגמ׳ במכות (דף ח.) בענין חטיבת עצים למערכה, ז״ל: אילו מצא חטוב אינו חוטב, **השתא נמי לאו מצוה**. מבואר בגמ׳ שאין מצוה לכרות עצים למערכה. ואולי כוונת הרשב״ם שיש מצוה מדרבנן לכרות עצים למערכה, ואילו הגמ׳ במכות איירי כלפי דין דאורייתא.
עוד יש להקשות בהמשך הגמ׳ כתוב: מכאן ואילך, דמוסיף יוסיף, שאינו מוסיף יסיף. וביארו הראשונים שמט״ו באב ואילך הלילות מתארכים, ולכן מי שמוסיף ללמוד תורה בלילות יוסיף חיים, ומי שלא יוסיף בלימוד ח״ו יאסף לפני זמנו. וצ״ב שאם ההשמחה היא על גמר עשיית המצוה, מה השייכות של דברים אלו לט״ו באב.

מדוע נקרא היום ע״ש ״**שבירת** המגל״, לכאורה היו צריכים לקרוא ליום זה ״יום הנחת המגל״ ע״ש שהניחו לחטוב עצים, אך לא שברו את הגרזנים.

חלק ב׳

ביאור ענינו של יום ט״ו באב

יסוד א׳

בביאור ענינו של יום ט״ו באב כתב ה׳שפת אמת׳ (ליקוטים לט״ו באב) : מה שהיה יו״ט בט״ו באב כמו ביו״כ, נראה דב׳ אלו היו עוונות הגדולים שבישראל, חטא העגל היה מרידה בלוחות ובתורה, וחטא המרגלים היה מרידה בארץ ישראל, ושני החטאים נוקבין והולכין על פני כל ימי שפלותינו בגלות. וביו״כ נמחל עיקר חטא העגל, ובט״ו באב נמחל חטא המרגלים שכלו מתי מדבר, ולכן שמחת יו״כ נשארה גם עתה שאין לנו שיור רק התורה הזאת, ושמחת ט״ו באב הייתה רק בזמן המקדש ועתה שמחת המקדש נהפך לאבל, עכ״ל.

מבואר בדבריו שהשמחה שהייתה בט״ו באב ויו״כ, היא משום שבימים אלו חזרו בנ״י להיות קרובים לקב״ה אחרי מצב של ריחוק, שהגיעו אליו בגלל שחטאו בשני חטאים גדולים, חטא העגל בי״ז בתמוז, וחטא המרגלים בט׳ באב.

בי״ז בתמוז בני ישראל חטאו בחטא העגל ורצה הקב״ה לכלותם, משה רבינו התפלל בעדם במשך שמונים יום וביקש מהקב״ה שיסלח להם. לבסוף הסכים הקב״ה לסלוח להם, ואף הסכים לחזור ולהשכין את שכינתו בתוכם ולא רק לשלוח מלאך שילך איתם כמו שאמר בתחילה. אחרי שהקב״ה סלח לבנ״י על חטא העגל, הם חזרו להיות קרובים אליו כמו שהיו קודם החטא. הסליחה על חטא העגל הייתה ביו״כ, ביום זה גם נתן להם הקב״ה לוחות שניות, במקום הלוחות שנשברו בי״ז בתמוז.

בתשעה באב חטאו ישראל בחטא המרגלים, כשקיבלו את הדיבה הרעה שהוציאו המרגלים על ארץ ישראל ולא רצו להכנס לארץ, הקב״ה העניש אותם וגזר שכל בני אותו הדור ימותו במדבר. בשונה מחטא העגל שמחל הקב״ה לבנ״י, חטא המרגלים לא נמחל, אלא כל החוטאים נענשו ומתו במדבר, במשך ארבעים שנה בלילי ט׳ באב נכנסו החוטאים לקבר שכרו לעצמם מבעוד יום, בבוקר היה יוצא הכרוז במחנה הבדלו חיים מהמתים, והיו קוברים את אלו שמתו בלילה. עד שלאחר ארבעים שנה ביום ט״ו באב כלה דור החוטאים ופסקו למות, ובאותו יום חזרו בנ״י לחיבתם הראשונה כמו שהיו קודם החטא, וחזר הדבור אל משה דרך חיבה.

לכן הייתה שמחה גדולה בשני ימים אלו, כי בימים אלו חזרה הקירבה בין ישראל לקב״ה, אחרי ריחוק שהיה בגלל חטא העגל וחטא המרגלים, וחזר הקב״ה והשרה שכינתו עליהם.

יסוד ב׳

בספר יקרן אורה׳ ביאר שנוסף על כך שבימים אלו חזרה להיות קירבה בין עמ״י לקב״ה אחרי הריחוק שהיה מחמת החטאים, עוד קבע הקב״ה ברחמיו את שני הימים האלו **לדורות** לתיקון שני הימים העצובים י״ז בתמוז וט׳ באב.

והוסיף וביאר, בזמן שבנ״י היו במדבר הם קיבלו מהקב״ה שתי מתנות גדולות, המתנה הראשונה היא התורה. אך כיון שחטאו בעגל ביום י״ז בתמוז ונשברו הלוחות באותו יום, נהיה יום זה מעותד לפורענות.[10] כתיקון נתן הקב״ה

[10] ה׳קרן אורה׳ ביאר שיום זה נהיה מעותד לפורענות שקשורה לביטול התורה. בטעם הדבר שהצרות שאירעו בי״ז בתמוז שייכות לתורה, כתב שם: בוטל התמיד, כי התמיד הוא בחינת התורה, שנאמר בה ״והגית בו יומם ולילה״. והובקעה העיר גם זה רמז לתורה שהיא לנו כחומה להגן על עמ״י מכל אויביו, כמבואר בגמ׳ ב״ב (דף ז:) על הפסוק ״אני חומה״ זו התורה, ״ושדי כמגדלות״ אלו תלמידי חכמים, ושרף אפוסטמוס

לישראל ביו״כ את הלוחות השניות, וגם שיו״כ יהיה לדורות יום שמוכן לטהר את נפשם של ישראל מכל חלאה וזוהמא אשר באה להם בעקבות שבירת הלוחות הראשונות, שהרי בקבלת התורה (לוחות ראשונות) נעקר יצר הרע מליבם, ורק מחמת חטא העגל חזר היצר הרע.

המתנה השניה שבנ״י קיבלו מהקב״ה היא שהשרה שכינתו עליהם. אמנם עיקר השראת השכינה והקשר עם הקב״ה הם בבית המקדש ובארץ ישראל,[11] כמו שנאמר בתורה לגבי ארץ ישראל (דברים יא-יב) ״ארץ אשר ה׳ אלוקיך דורש אותה תמיד עיני ה׳ אלוקיך בה מראשית שנה עד אחרית שנה״. ולכן הכניסה לארץ ישראל הייתה צריכה להיות הכנה להשראת השכינה. אך כיון שבנ״י מיאנו בטובה, ובכו בליל תשעה באב כשחזרו המרגלים והוציאו דיבת הארץ רעה, ולא רצו להכנס לארץ ישראל, לכן נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, וגם שיום זה יהיה יום בכיה לדורות.

נראה להוסיף ביאור בדבריו שיש שייכות בין שתי המתנות הנ״ל, שגם נתינת התורה היא מאותו ענין של המתנה השניה קירבה לקב״ה, שהרי התורה והקב״ה אחד הם, כמו שכתוב בגמ׳ בשבת (דף קה.) ״**אנכי**״ - נוטריקון **א**נא **נ**פשי **כ**תיבת **י**הבית. התורה היא הקשר הגדול ביותר ששייך עם הקב״ה. כתב המהר״ל (נתיבות עולם תורה פ״ט) כי ע״י התורה יש לאדם חיבור ודביקות אל ה׳ יתברך. בדומה לזה כתב ה׳משך חכמה׳ (בראשית כב-יט): כי התורה היא מעונו של ה׳ יתברך, ובה הוא שרוי, וכמו שראינו במקדש, שבלוחות העדות על הארון שם שרתה שכינה, ומשם יצאה אורה לעולם (מנחות דף פו:), והוא כינוי על שפע החכמה והשגה והשלמות. ובמקדש שני שחסר הארון חסרה שכינה.

התורה, והעמיד צלם בהיכל, וכל המודה בה כאלו כופר בכל התורה. יעוין עוד מה שנתבאר בענין זה בהוספה בסוף הקונטרס.

[11] השראת שכינה פירושו השגחה תמידית על עמ״י, כמ״ש ה׳נודע ביהודה׳ (תנינא קז): **זהו הפירוש שהשכינה שורה בישראל, שהשגחה שקרויה שכינה הוא רק בישראל**.

לכן אירעו בתשעה באב צרות שיש להן שייכות לחטא שבנ״י חטאו ביום זה, ולא רצו להכנס לארץ ישראל שהיא עיקר מקום השראת השכינה. **א.** ביום זה נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, וממילא לא יזכו להשראת השכינה שיש בארץ ישראל. **ב.** ביום זה נחרבו בתי המקדש הראשון והשני ונפסקה השראת השכינה בישראל שהייתה בעיקר ניכרת בבית המקדש. **ג.** ביום זה נלכדה העיר ביתר, עוונה היה שלא בכו על ירושלים (איכה רבה ב-ד), ולכן אירע להם חורבן ביום זה. **ד.** ביום זה נחרשה העיר, חרישת העיר מסמלת את גמר החורבן, שלא רק שנחרב בית המקדש, אלא גם נחרשה העיר, ואין מקום שראוי לבית המקדש.

כתיקון ליום ט׳ באב נתן הקב״ה לבנ״י **לדורות** את ט״ו באב, יום המסוגל להרבות השראת שכינה בישראל, כנגד מה שנגזר עליהם ביום תשעה באב שלא יזכו להשראת השכינה. לכן ביום זה כלו מתי מדבר והורשו ישראל להכנס לארץ ישראל וחזרו לחיבתם הראשונה. דבר זה היווה תקנה למה שנגזר עליהם בתשעה באב שלא יכנסו לא״י, שהיא עיקר מקום השראת השכינה.

מטעם זה ביום ט״ו באב אירעו כמה דברים המביאים להשראת השכינה בישראל, כנגד מה שנגזר עליהם בתשעה באב שלא יזכו להשראת שכינה. האחדות בעמ״י גורמת להשראת השכינה בישראל, ולכן ביום זה אירעו כמה דברים שהוסיפו אחדות בעמ״י.[12]

בכמה מקומות מבואר שאין השכינה שורה על ישראל אלא כשהם מאוחדים. בפרשת ׳וזאת הברכה׳ (לג-ב) על הפסוק ״ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי יחד שבטי ישראל״, כותב רש״י: **בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם**. וכ״כ בפירוש הגר״א למשלי

[12] ה׳קרן אורה׳ הוסיף שהאחדות היא גם המעלה הגדולה ביותר לקיומו של עמ״י בארץ ישראל, כמו שנאמר (דברי הימים יא יז-כא) ״ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ״. (דבר זה הוא גם תיקון למה שנגזר ביום ת״ב שלא יכנסו לארץ).

(ו-יט) על הפסוק ״והוא באחד ומי ישיבנו״, כלומר **כאשר ישראל באחדות אז השכינה שורה בישראל**.

וכ״כ במדרש רבה (כי תצא ו) : **אמר הקב״ה בעוה״ז ע״י שהיו ביניכם בעלי לשון הרע סילקתי את שכינתי מביניכם** וכו׳, אבל לעתיד לבוא שאני עוקר יצה״ר מביניכם וכו׳, אני מחזיר שכינתי ביניכם וכו׳, ומתוך שאני משרה שכינתי עליכם וכו׳. וכן נראה ב׳זוהר׳ (בענין האבנים שהניח יעקב אבינו מראשותיו), ז״ל : **כאשר נתאחדו כולם, אז אמר יעקב ״אין זה כי אם בית אלהים״**, עכ״ל.

לכן אירעו בט״ו באב כמה דברים שענינם להרבות ולהוסיף אחדות בעמ״י. **א.** הותרו שבטים לבא זה בזה. **ב.** הותר שבט בנימין לבוא בקהל. **ג.** ביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהעמיד ירבעם בן נבט, (כדי שלא יעלו ישראל לרגל), ויכלו ישראל לעלות לרגל, וע״י כך רבתה האחדות בין מלכות ישראל למלכות יהודה.[13] ע״י דברים אלו הוסרו המחיצות שהיו בתוך עמ״י ונוספה אחדות.

בקונטרס ׳ויניקהו דבש׳ ביאר שגם מה שניתנו הרוגי ביתר לקבורה בט״ו באב שייך לענין השראת השכינה שבו יתייחד יום זה.

ופירש טעם הדבר ע״פ דברי ה׳משך חכמה׳ (דברים ח-י) שהקשה מדוע תקנו את ברכת ׳הטוב והמיטיב׳ שהיא ברכה קבועה בברכת המזון, על שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, שהוא נס שנעשה רק לחלק מעמ״י. ותירץ שבאמת התקנה לברך ברכת ׳הטוב והמיטיב׳ אינה רק על הנס המסוים שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, אלא על ענין כללי של קיום עמ״י בגלות בהשגחה מיוחדת של הקב״ה. ודבר זה הוא השראת שכינה וכמו שהובא לעיל בשם הנוב״י. (הערה 10).

ז״ל: אמנם ׳הטוב והמיטיב׳ תקנו על קיום האומה הבודדת במועדיה להיות הולכת בגולה זה אלפיים שנה, והיא קיימת ברוחה ובהודה ותפארתה, ו״כל כלי

---

[13] מלבד מעלת האחדות שיש בביטול הפרוסדיות, יש מעלה נוספת שחלק גדול מעמ״י שוב יכל לעלות לרגל ולזכות בהשראה השכינה שהייתה בבית המקדש.

יוצר עליה לא יצלח״. והנה אחר החורבן חשבו כי קיומה בלתי אפשרי, ועתידה לכלות ולנדוד כצוענים בלא תפארת אדם, כאשר ראו כי בביתר לא נושעו על ידי מלכות בן כוכבא, שגדולי עולם היו מוטעים בו. אמנם כאשר ראו כי עמד מלך חסד אחד, ונגזר עליהם קבורה, כדאמרו בירושלמי, הבינו כי עמ״י שה אחד בין שבעים זאבים, ובחסד ה׳ על ידי מלכי חסד יחליף כח ויוסיף דעת, וכאשר יהמיון גלי ים לשוטפם, יבוא הרוח וישקיטם על ידי מושלי ויועצי ארץ אשר לבבם ביד ה׳ המלאה חסד. לכן תקנו ״הטוב והמיטיב״ על קיום האומה.

עוד ביאר שגם מה שפסקו לכרות עצים למערכה שייך במקצת לענין זה, לפי ביאור הרשב״ם שהשמחה הייתה על כך שהוסיפו בלימוד התורה, והובא לעיל שעיקר השייכות בין הקב״ה לישראל זה ע״י לימוד התורה, וא״כ היום הראוי לריבוי עסק התורה הוא יום ט״ו באב שהוא יום המסוגל להשראת שכינה.

יסוד ג׳

נראה להוסיף על דברי ה׳קרן אורה, ט״ו באב אינו רק יום המסוגל להשראת השכינה בישראל, כתיקון למה שהפסידו בט׳ באב את השראת השכינה בארץ ישראל. אלא ביום זה גם היה תיקון מסוים לכל הצרות שבאו על עמ״י מחמת הגזירה שיום ט׳ באב יהיה יום בכיה לדורות. ורמז לכך, שהרי ט״ו באב הוא היום השביעי מט׳ באב, כביכול אז קמים מהשבעה על הצרות שאירעו בט׳ באב.

א. בט׳ באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ ישראל, התיקון לזה בט״ו באב היה, שבו כלו מתי מדבר ונשלמה הגזירה, והורשו להכנס לארץ.

ב. בט׳ באב נחרבו בתי המקדש הראשון והשני, התיקון לזה הוא שבט״ו באב בע״ה יבנה בית המקדש השלישי. ומנין למדנו שבית המקדש השלישי יבנה בט״ו באב, מדברי המשנה בתענית ע״פ ביאורו של רבי צדוק מלובלין ב׳פרי צדיק׳. כתוב בסוף המשנה, ״יום שמחת לבו״, **זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה**

בימינו, וביאר רבי צדוק שכוונת המשנה שבט״ו באב יבנה בית המקדש השלישי. (בשונה מפירוש הרע״ב שהכוונה לחנוכת בית המקדש הראשון שהייתה ביו״כ).

והביא רבי צדוק אסמכתא לביאורו מדברי פסיקתא דרב כהנא (יג-טו) שכתוב בה: מפני שבית המקדש הראשון נחרב במזל אריה זה אב, ועל ידי אריה זה נבוכדנצר, **אף בית המקדש דלעתיד לבוא**, יבוא אריה זה הקב״ה, **ויבנה את בית המקדש, במזל אריה זה אב**. ובוודאי הכוונה ליום ט״ו באב.

עוד אפשר לבאר מדוע ט״ו באב הוא תיקון למה שנחרבו בתי המקדש הראשון והשני בט׳ באב, כיון שיום ט״ו באב הוא יום המסוגל לאחדות בעמ״י, שהיא המביאה להשראת השכינה. א״כ יש בסגולת יום זה, גם אחרי שנחרב בית המקדש להוסיף אחדות בישראל, ואחדות זו תגרום שיבנה בית המקדש ותחזור השכינה לשרות בישראל. בפרט שבית המקדש השני נחרב בגלל ״שנאת חנם״ שענינה פירוד, ובלי שיתוקן חטא זה לא יוכל בית המקדש להבנות, ממילא יום שמסוגל לאחדות בעמ״י יש בו תיקון למה שגרם לחורבן בית המקדש.[14]

ג. בט׳ באב נחרבה העיר ביתר, התיקון לזה בט״ו באב היה, שביום זה ניתנו הרוגי ביתר לקבורה.

ד. בט׳ באב נחרשה העיר, התיקון לזה בט״ו באב היה שפסקו לכרות עצים למערכה, כי תשש כוחה של חמה, והיו קוראים ליום זה ״יום תבר מגל״, יום שבירת מגל הברזל, כתיקון לחרישת העיר שנעשתה בכלי ברזל.

חרישת העיר הייתה גמר הניצחון של מלכות רומי הרשעה על עמ״י, שהצליחו לא רק להחריב את בית המקדש, אלא גם לחרוש את העיר, וכביכול אין הר שמהוה מקום לבית המקדש.

---

[14] לפי דברי הגר״א שעוון שנאת חנם שבגללו נחרב בית המקדש הכוונה לחיסרון במידת הביטחון והאמונה בקב״ה, ולא לשנאה ממש, אין הוספה זו נכונה.

הפסקת כריתת העצים למערכה היא תיקון לחרישת העיר, משום שהסיבה שהפסיקו לכרות עצים היא כי מט״ו באב נחלש כוחה של חמה, החמה מסמלת את אומות העולם[15], והחלשותה רומזת שכחם של אומות העולם ובכללם כחו של עשיו שהחריב וחרש את העיר ירושלים מתחילים להחלש.[16] לכן היו קוראים לט״ו באב ״יום תבר מגל״, היינו שהיו מניחים את כלי הברזל המסמל את החרב שהיא כחו של עשיו.

בגלל שבט״ו באב פסקו מלכרות עצים, ומשום כך הייתה הוספה בלימוד התורה, כי האנשים שהיו כורתים עצים יכלו לחזור וללמוד תורה, או משום שביום זה השלימו את מצות כריתת עצים למערכה, לכן ביום זה נחלש כחו של עשיו, ואע״פ שדברים אלו היו בזמן שבית המקדש היה קיים עוד לפני שמשפחת עשיו (רומי) החריבה את בית המקדש, מ״מ ע״י ריבוי התורה שהיה ביום זה נחלש כחו של עשיו.

נראה לבאר עוד ע״פ דברי הגמ׳ במסכת תענית (דף ל.) : ״**כשם** שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, **כך** משנכנס אדר מרבין בשמחה״, אמר רב פפא **הלכך** בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה.

מלשון הגמ׳ **כשם** שמשנכנס אב וכו׳. **כך** משנכנס אדר, משמע שיש שייכות בין השמחה של חודש אדר לעצבות של חודש אב, וצ״ב מהי השייכות ביניהם.

---

[15] בטעם הדבר שהחמה מסמלת את אומות העולם, נראה לבאר ע״פ הגמ׳ בסוכה (דף כט :) **בזמן שהחמה לוקה סימן רע לעכו״ם**, משום שהעכו״ם מונים לחמה, ובזמן שהלבנה לוקה, סימן פורענות לישראל, כיון שהם מונים ללבנה.

[16] כן ביאר ה׳קרן אורה׳ שם : וביום זה נשבר הברזל הכורת ותשש כוחה של חמה, וע״י זה הותש כוחה של עשו וחרבו, ונתגבר אור הלבנה אשר ישראל מונין לה. שו״מ שכעין זה כתב בדרשות בית דוד (דרוש ו), ובספר מעשה רוקח סוף תענית.

עוד צ״ב מדוע בגלל מיעוט השמחה בחודש אב, **לכן** לא כדאי לדון עם הנכרי בחודש זה, אלא כדאי לדון עמו בחודש אדר, מה הקשר של דין עם הנכרי למה שצריכים למעט או להרבות בשמחה.

הגרי״פ גולדווסר בספרו ׳לששון ולשמחה׳ (מאמר כ״ה) מבאר את דברי הגמ׳, שורש מיעוט השמחה בחודש אב, הוא משום שבחודש זה הייתה התגברות של זרעו של עשיו הרשע (רומי היא אדום) על זרעו של יעקב, לעומת זאת בחודש אדר הייתה התגברות של זרעו של יעקב על זרעו של עשיו הרשע, ולכן נוצח המן שבא מזרע עמלק נכדו של עשיו.

לפי זה מובן מדוע השוותה הגמ׳ בין מיעוט השמחה בחודש אב לריבוי השמחה בחודש אדר, אין כוונת הגמ׳ לדינים בפועל, אלא לשורש ולסיבה של השמחה והעצבות. מטעם זה בחודש אב לא ראוי לישראל לדון עם נכרי, כיון שהוא זמן של התגברות זרע עשיו על זרע יעקב, ואילו בחודש אדר ראוי לישראל לדון עם נכרי, כיון שהוא זמן של התגברות זרע יעקב על זרע עשיו.

ב׳זוהר׳ (פרשת וישלח) כתוב שיש באדם שס״ה גידים כנגד שס״ה ימים בשנה, ויום ט׳ באב הוא כנגד גיד הנשה שבו שרו של עשיו פגע ביעקב, וצ״ב מה כוונת הדברים. וי״ל ע״פ הנ״ל שבחודש אב כחו של עשיו שולט, ויום ט׳ באב הוא היום שבו התגבר בפועל זרעו של עשיו הרשע על זרעו של יעקב.

לפי זה מבואר יותר מדוע תשישות כוחה של החמה בט״ו באב מסמלת את החלשות כוחו של עשיו, כיון שחודש אב הוא החודש שבו חזק כוחו של עשיו, לכן מט״ו בחודש כשהחמה שמסמלת את אומות העולם נחלשת, יש בזה סימן שכוחו של עשיו הוא רק עד אמצע החודש, אבל מיום ט״ו ואילך כוחו נחלש.

עוד שמעתי לבאר את עומק הצרה שהייתה בחרישת העיר, ע״פ דברי הגמ׳ בפסחים (דף פח.) שבית המקדש נקרא הר, שדה, ובית. נקרא הר ע״י אברהם אבינו, שנאמר בו ״בהר ה׳ יראה״. נקרא שדה ע״י יצחק אבינו, שנאמר בו ״ויצא יצחק לשוח בשדה״. ונקרא בית ע״י יעקב אבינו, שנאמר בו ״ויקרא למקום בית

א-ל״. ביאור דברי הגמ׳ הוא שהאבות קידשו את מקום בית המקדש בשלושה דרגות של קדושה. בט׳ באב ע״י שטימאו הרומאים את מקום בית המקדש, ירדה קדושתו של המקום מקדושת בית שהייתה בו לקדושת שדה.

לפי זה אפשר לבאר את התיקון שיש בט״ו באב, שאע״פ שבט׳ באב טמאו הגויים את מקום בית המקדש, אבל בט״ו באב נחלש כוחם של בני עשיו, כי ביום זה היה ריבוי של לימוד תורה ועשיית מצוות, שבזכותם נהייה יום זה יום המסוגל להחליש את כוח טומאתו של עשיו הרשע, וכמו שהחמה שהיא המסמלת את אומות העלם נחלשת ביום זה.

סיכום הדברים

יסוד א׳ - עיקר השמחה שהייתה בימים אלו, היא משום שבימים אלו חזרו בנ״י להיות קרובים לקב״ה אחרי מצב של ריחוק שהגיעו אליו בגלל שחטאו בשני חטאים גדולים, חטא העגל בי״ז בתמוז, וחטא המרגלים בט׳ באב.

יסוד ב׳ - כתב ה׳קרן אורה׳ שנוסף על כך שבימים אלו חזרה להיות קירבה בין עמ״י לקב״ה אחרי הריחוק שהיה מחמת החטאים, עוד קבע הקב״ה ברחמיו את שני הימים האלו **לדורות** לתיקון שני הימים העצובים י״ז בתמוז וט׳ באב. ולכן שני ימים אלו מסוגלים וראויים להשראת השכינה וקירבה לקב״ה.

יסוד ג׳ - ט״ו באב אינו רק יום המסוגל להשראת השכינה בישראל, כתיקון למה שהפסידו בט׳ באב, אלא ביום זה היה גם היה בפועל תיקון מסוים לכל הצרות שבאו על עמ״י מחמת הגזירה שיום תשעה באב יהיה יום בכיה לדורות.

חלק ג׳

תירוץ השאלות

א. אפשר לבאר שהסיבה שהובאו במשנה דברי רשב״ג ש״לא היו ימים טובים לישראל כט״ו באב ויו״כ״, אחרי סיפור הצרות שאירעו בי״ז בתמוז וט׳ באב, משום שבט״ו באב ויו״כ התחדשה הקירבה בין עמ״י לקב״ה אחרי ההתרחקות מחמת החטאים של י״ז בתמוז וט׳ באב. בימים אלו בא על תיקונו מה שאירע בימים העצובים הנ״ל. ובנוסף נתן הקב״ה לעמ״י ימים אלו לדורות שיהיו ימי תיקון לצרות שאירעו בי״ז בתמוז וט׳ באב. יום ט״ו באב הוא תיקון למה שאירע בט׳ באב, ויו״כ הוא תיקון למה שאירע בי״ז בתמוז.

ב. מטעם זה הקדימה המשנה את ט״ו באב ליו״כ, אע״פ שבסדר השנה יו״כ קודם לט״ו באב, כיון ששני ימים טובים אלו הם תיקון לשני ימי הפורענות, לכן מונה המשנה את סדר הימים של התיקון כהמשך למה שהובאו קודם ימי הפורענות, ולפי סדר השנה אחרי י״ז בתמוז וט׳ באב באים ט״ו באב ויו״כ.

ג. ע״פ הנ״ל מבואר הקשר בין ט״ו באב ליו״כ. בשני הימים האלו היה קירוב שאחרי ריחוק מהקב״ה, יו״כ היה יום של קירוב אחרי הריחוק של חטא העגל, וט״ו באב היה יום של קירוב אחרי הריחוק של חטא המרגלים. גם ימים אלו ניתנו לישראל כימי תיקון לדורות כמו שנתבאר לעיל.

ד. אפשר לבאר מדוע רק בנות ירושלים יצאו לכרמים, ולא כל בנות ישראל, משום שהשמחה בימים אלו היא משום שישראל חזרו והתקרבו לקב״ה, והסכים הקב״ה להשרות שכינתו עליהם. לכן היה עיקר השמחה במקום בו שורה השכינה, היינו בירושלים בבית המקדש שבו הייתה ניכרת הקירבה של הקב״ה לישראל.

ה. לכן כתוב בנביא (שופטים כא-יט) שגם בעיר שילה היו חוגגים את החג הנ״ל כמו בירושלים, משום שבאותו זמן השראת השכינה בישראל הייתה במשכן שהיה בשילה, שהוא כעין בית המקדש שבירושלים.

ו. לפי זה אפשר לבאר מדוע הימים האלו נקראים בנביא ״**חג ה׳**״, משום שכל מהותם של ימים אלו היא שמחה על ההתקרבות לקב״ה.

ז. לפי זה אפשר לבאר את השייכות בין ט״ו באב יו״כ וסוכות ששלושתם נקראים ״**חג ה׳**״, ע״פ דברי הגר״א הידועים בענין חג הסוכות, שהשמחה בחג סוכות היא על כך שהתרצה הקב״ה לישראל, ומחל להם מחילה גמורה על חטא העגל, והשרה שכינתו עליהם, ולכן חזרו ענני הכבוד שענינם השראת השכינה. הרי זה ממש מענינם של ימים אלו, קירוב לקב״ה אחרי מחילה על חטא.[17]

אלא שצ״ב מדוע לא עשו שמחה גם בחג הסוכות כמו ביו״כ וט״ו באב, הרי גם חג הסוכות הוא על ענין זה שחזר הקב״ה והשרה שכינתו על ישראל.

נראה לומר שאדרבה בחג הסוכות באמת שמחו על דבר זה, ועיקרה של שמחת החג ושמחת בית השואבה שהייתה נעשית בבית המקדש היא על כך שחזרה השכינה לישראל, ובאמת בחג הסוכות השמחה הייתה גדולה יותר והשתתפו כל ישראל ולא רק בנות ירושלים.

ח. אולי אפשר לבאר מדוע מהתורה לא נקבע ט״ו באב כיום חג שאסור במלאכה כמו יו״כ, משום שבעצם השמחה ביו״כ והשמחה בט״ו באב היא על אותו ענין ממש שמחל הקב״ה לישראל על חטא שחטאו כנגדו וחזר להשרות שכינתו עליהם, וכיון שיו״כ כבר נקבע יו״ט על ענין זה שמחל הקב״ה לישראל, וכן נקבע יו״ט על כך שחזר הקב״ה להשרות שכינתו על ישראל (חג הסוכות כהמשך לשמחת יו״כ), לכן לא קבעה התורה עוד יו״ט בט״ו באב על אותו ענין.

---

[17] הטעם שיש שני חגים על שמחל הקב״ה לעמ״י על חטא העגל, גם יו״כ וגם סוכות, נתבאר בארוכה ב׳שערי מועד - סוכות׳.

ט. מטעם זה אפשר לבאר מדוע ימים אלו נקראים ימים טובים יותר משאר המועדים שיש בתורה, משום שבימים אלו היה גילוי אהבה גדול יותר מאשר כל המועדים, משום שבימים אלו התקרב הקב״ה לישראל אחרי שהייתה סיבה להתרחק מהם כיון שחטאו לפניו, ואעפ״כ הקב״ה לא עזב אותם, דבר זה מראה את גודל אהבתו עליהם יותר מזמנים של קרבה שלא היה סיבה לריחוק.

י. אפשר לבאר שלכן כתוב במשנה ״לא היו ימים טובים **לישראל**״, אע״פ שרק בנות **ירושלים** יצאו לכרמים, משום שימים אלו היו ימי חג לכל ישראל, מפני שהיוו תיקון לימים שחטאו בהם י״ז בתמוז ותשעה באב, אלא שהשמחה נחוגה בעיקר בירושלים, כיון שהיא מקום השראת השכינה בישראל, שזה שורש הסיבה שעליה נקבעו חגים אלו.

יא. אפשר לבאר מדוע דווקא כאן תקנו לקחת בגדים שאולים שלא לבייש את מי שאין לו, ולא תיקנו כך בשאר מקומות, משום שהשמחה הייתה שחזרה הקירבה לקב״ה, ואין השכינה שורה על ישראל אלא כשהם באחדות, וכדי שלא יהיה הבדל בין הבנות העשירות לעניות, כי הבדל זה פוגע באחדות, תיקנו שכל אחת תשאל מחברתה, שלא יהיה הבדל ביניהן וכולן שוות.

יב. וכן מובן מדוע לבשו בגדי לבן, כי הצבע לבן מסמל נקיות מחטא, לבטא שימים אלו הם ימי סליחה וכפרה, ותוקן מה שבנ״י חטאו בי״ז בתמוז ות״ב.[18]

עוד י״ל כיון שצבע לבן הוא צבע שמקבל כל צבע אחר, שכל צבע ניכר עליו כמו שהוא בלי שינוי גוון, גם זה שייל לענין האחדות, שכל אחד יקבל את חבירו.

יג. מטעם זה חוללו במעגלים, כי במעגל אין ראשון ואין אחרון, אין רחוק ואין קרוב, כולם שווים, גם דבר זה מורה על אחדות שרצו להדגיש בימים אלו.

---

[18] כתב הריטב״א (ב״ב דף קכא.): בכלי לבן - פירוש ללמד כי יצר הרע מסולק מהם, **ושהם נקיים מחטא, כמה דכתיב ״בכל עת יהיו בגדיך לבנים״**, ובמדרש אמרו שראוי ללבוש לבנים ביום הכפורים על שם כך.

יד. אפשר לבאר שהטעם שדווקא במשנה זו עשיית מעגל מכונה ״מחול״ ולא ״ריקוד״, ע״פ דברי ה׳כלי יקר׳ (שמות טו-כ) על הנאמר בתורה שאחרי קריעת הים יצאו הנשים בתופים ובמחולות.

ז״ל: לשון מחולות הוא ענין מחילת עוון, וכ״כ רבינו בחיי. ואולי שזהו שמסיק בילקוט (בשלח רנד) ״ויסע משה״, שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה בידוע שמוחלין לו כל עוונותיו, ומהיכן למד לומר אם לא מלשון מחולות שנזכר בשירת נשים אלו, עכ״ל.

מבואר בדבריו ששורש המילה ״מחול״ שייכת למחילת עוונות, וכיון שענין השמחה והריקודים שנעשו בימים אלו הוא על מחילת העוונות שהייתה בימים אלו, לכן נקראו הריקודים ״מחולות״.

טו. לפי הנ״ל שעיקר הענין במחולות אלו הוא עשיית מעגל, י״ל שבאמת לא עשו ריקודים אלא רק הלכו במעגלים ללא קפיצה ופיזוז. ובכה״ג י״ל שאין אסור כמו שכתב הגרשז״א בספרו ׳הליכות שלמה׳ (תפילה יח-כב), שרק ריקוד וקפיצה אסור חז״ל ולא הליכה בצורת עיגול כנהוג בשבת שבע ברכות .

לפי הנ״ל אפשר לתרץ באופן נוסף את השאלה הקודמת מדוע במשנה זו עשיית מעגל נקראת מחול ולא ריקוד, משום שריקוד ענינו קפיצה ופיזוז מתוך שמחה, ואילו מעגל הוא הליכה בצורה של עיגול.

טז. אפשר לבאר מדוע השמחה ביום זה התבטאה בעשיית שידוכים, משום שבשמחת שידוך יש מעין השמחה שהייתה בימים אלו, קירוב שאחרי ריחוק. כמו שבימים אלו חזר הקב״ה והתקרב לעמ״י אחרי הריחוק שהיה מחמת חטא העגל וחטא המרגלים, כך גם בשמחת שידוך יש בחינה זו של קירוב שאחרי ריחוק, כמבואר בגמ׳ בקידושין (דף ב :) שהאשה היא אבידתו של האיש, ונשמות הזכר והנקבה הן בשורשן אחת, ועד שנעשה השידוך ביניהם הם היו מרוחקים זה מזה, ובשידוך הם שוב מתקרבים זה לזה.

עוד אפשר לבאר מדוע עשו שידוכים ביום זה, ע״פ דברי ה׳קרן אורה׳ שיום זה הוא יום המסוגל לאחדות בעמ״י, (ולכן בט״ו באב הותרו שבטים לבוא זה בזה, והותר שבט בנימין לבוא בקהל, והתבטלו השומרים שמנעו את העליה לרגל, שכל אלו ענינם ריבוי אחדות). ובשידוך שבין איש ואשה נוצרת האחדות הגדולה ביותר שיש בין שני בני אדם, לכן ראוי יום זה לעשיית שידוכים.

אפשר להוסיף שכיון שצריך סייעתא דשמיא מרובה כדי שהשידוך יצליח ותהיה אחדות אמיתית בין בני הזוג, לכן נבחר דווקא יום ט״ו באב שהוא יום המסוגל לאחדות, לעשיית שידוכים.

על דרך זו אפשר לומר עוד, שכיון שיום זה הוא יום המסוגל להשראת השכינה בישראל, ולגבי זיווג בין איש לאשה כתוב בגמ׳ בסוטה (דף יז.) זכו שכינה ביניהם, לכן דווקא יום זה הוא יום שראוי לעשיית שידוכים.

עוד אפשר לבאר שרצו לרמוז על הקשר שבין כנסת ישראל לקב״ה, שקשר זה נמשל במגילת שיר השירים לקשר של חתן וכלה.

יז. ה׳בן יהוידע׳ ביאר מדוע עשו את המחולות דווקא בכרמים, משום שלעץ גפן יש שייכות לענין נישואין, כיון שגפן הוא עץ שאי אפשר להרכיב אותו עם עץ אחר, רמז לבחורים שיתנו עיניהם באשה כשרה, שאינה מזנה, כגפן שאינה מקבלת נטיעה זרה. יש להוסיף עוד שבתהילים (קכח-ג) הפסוק מדמה את האשה לגפן, כמו שנאמר: ״**אשתך כגפן פוריה** בירכתי ביתך״. וכיון שביום זה נעשו שידוכים, לכן עשו זאת דווקא בכרמים של גפן לרמוז על ענינים אלו.[19]

לפי הנ״ל אפשר להוסיף טעם גם לענינו של עצם החג, ע״פ המבואר בגמ׳ בברכות (דף ז.) שאחרי שמחל הקב״ה לעמ״י על חטא העגל, ביקש משה רבינו

[19] אולי מטעם זה נוהגים לומר בשמחת נישואין, ״ענבי הגפן בענבי הגפן, דבר נאה ומתקבל״, וצ״ב מדוע בחרו דווקא את הגפן כמשל לשידוך. וי״ל משום שעץ הגפן אינו מקבלת הרכבה מעץ אחר מלבד מעץ גפן, לכן אומרים שרק גפן בגפן הוא דבר שמתקבל.

מהקב״ה שישרה שכינתו רק על עמ״י ולא על אומות העולם, ולומדת הגמ׳ דבר זה מהפסוק: ״**הלא בלכתך עמנו, ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה**״. וא״כ יש בדבר זה רמז על הקשר והשייכות של הקב״ה עם עמ״י, שאינו משרה שכינתו על אומות העולם, אלא רק על ישראל. לכן דווקא בזמן שחזר הקשר עם הקב״ה, אנו מזכירים ענין זה.

יח. אפשר לבאר מדוע עיקר השמחה נעשתה ע״י בנות ירושלים ולא ע״י בני ירושלים, ע״פ הנ״ל שהשמחה הייתה על כך שחזרה השכינה לישראל למרות שחטאו בעגל ובמרגלים, וא״כ לנשים שלא חטאו כלל בשתי חטאים אלו, (כמו שיובא לקמן), לא היה מגיע כלל עונש של ריחוק, אך כיון שהאנשים חטאו ונענשו בריחוק מהקב״ה, סבלו גם הנשים מעונש זה, והיו במצב של ריחוק מהקב״ה, אך כיון שהיו זכות ונקיות יותר מהאנשים, לכן הן נטלו חלק יותר עיקרי בשמחה. (שו״ר שכעין זה ביאר ה׳שפת אמת׳ שהובאו דבריו לעיל).

לגבי חטא העגל מובא ב׳טור׳ (סימן תיז) בשם פרקי דרבי אליעזר: **לפי שלא רצו נשים ליתן נזמיהן לבעליהן במעשה העגל**, לכך נתן להן הקב״ה שכרן שיהו משמרות ר״ח יותר מהאנשים, עכ״ד. לגבי חטא המרגלים כתב רש״י (במדבר כו-סד): **על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים, לפי שהן היו מחבבות את הארץ**, האנשים אומרים ״נתנה ראש ונשובה מצרימה״, והנשים אומרות ״תנה לנו אחוזה״, עכ״ל.

יט. לפי הנ״ל ביאר ה׳שפת אמת׳ מדוע בזמן הזה התבטל החג שהיה נחגג בט״ו באב, משום שעיקר השמחה הייתה על השראת השכינה שעיקרה היה בבית המקדש, וכיון שנחרב בית המקדש התבטלה עיקר סיבת החג.

כ. לפי דברי ה׳קרן אורה׳ שימים אלו ניתנו לעמ״י לדורות כימי תיקון ונחמה על הימים העצובים י״ז בתמוז וט׳ באב, י״ל שלכן נכתב דבר זה במשנה.

כא. ה׳קרן אורה׳ מבאר את השייכות של המימרא ״עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים וכו׳״. ז״ל: הנה כל זה בעולם הזה אשר יש עיתים לטובה כו׳,

ופעם השגתינו בכבודו יתברך מתגדל ופעם מתמעט ח״ו, ופעם הוא שוכן אתנו בהתגלות ופעם בהסתר פנים ח״ו. אבל לעתיד לבוא, עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים, וכל אחד מראה באצבעו... יכוין כי כולם ישיגו אותו דעת שלימה תכלית הידיעה כי ה׳ הוא האלוהים, כמו שנאמר (זכריה יד-ט) ״ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד״, וזה שנאמר ״ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה כו׳ זה ה׳ קוינו לו, ויהיה ה׳ בהיכל קדשו עמנו לעולם ועד, אמן.

כוונתו שרק בזמן הזה יש זמן של סילוק שכינה, ויש זמן שהקב״ה סולח וחוזר ומשרה שכינתו על עמ״י, כמו שהיה ביו״כ וט״ו באב שחזר הקב״ה והשרה שכינה על עמ״י, אחרי שסלח על חטא העגל וחטא המרגלים, אבל לעתיד לבוא יהיה הקב״ה בהיכל קודשו, היינו בבית המקדש עם עמ״י לעולם בלי הפסק.

המקור לשמחה בימים אלו

א-ו. ה׳פרי צדיק׳ ביאר את הרמז שהובא בסוף המשנה כמקור לימים אלו, וכתב: אבל הנראה משטחיות המשנה ש״ביום חתונתו״ חוזר על יו״כ, שהוא זמן נתינת לוחות שניות כפירוש רש״י ורע״ב. אבל ״ביום שמחת לבו״ זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו, חוזר על ט״ו באב, שבנין דלעתיד יהיה בט״ו באב. ומצינו סמיכות לזה בפסיקתא דרב כהנא (יג-טו) שכתוב בה: מפני שבית המקדש הראשון נחרב במזל אריה זה אב, ועל ידי אריה זה נבוכדנצר, **אף בית המקדש דלעתיד לבוא**, יבוא אריה זה הקב״ה, **ויבנה את בית המקדש, במזל אריה זה אב,** ובוודאי המכוון הוא על יום ט״ו באב, עכ״ד.[20]

וכן נראה בדרשות ר״י אבן שואיב ש״יום שמחת לבו״ הוא רמז לט״ו באב, שכתב (סוף ואתחנן): ולכן נהגו לעשות השבת הזה אחר ט׳ באב ביום טוב, והיא

[20] גם המהרש״א (תענית דף כו:) ביאר שכוונת המשנה במילים ״ביום שמחת ליבו״ זה בנין בית המקדש לרמוז ליום ט״ו באב, שכתב: לפי ענינו נראה דא-ט״ו באב קאי, שטעמי שמחתו אמרינן בגמ׳ תלויים בבניין המקדש, עכ״ד.

מצוה גדולה שהוא יום נחמה. ואע״פ שאינו יום טוב ממש, עשו אותו יום מקודש לכבוד השבת ביום ט״ו, ולפעמים הוא ט״ו ממש כמו עתה בזו השנה, **וכל השמח בו זוכה בנחמת בנין בית המקדש, כמו שנאמר** ״צאנה וראנה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו״. ודרשינן ״ביום חתונתו״ זו מתן תורה״, ״**וביום שמחת לבו״ זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו**, עכ״ל. נראה שהבין ש״יום שמחת לבו״ הוא רמז לט״ו באב, שאל״כ מה כוונתו במה שכתב שכל השמח בו זוכה בנחמת בנין בית המקדש.

עוד שמעתי רמז לכך שבנית בית המקדש שייכת לחודש אב, מדברי המדרש שהובאו בפירוש רבינו בחיי (שמות לח-כב). וז״ל: ובמדרש בצלאל ואהליאב היו האומנים הבקיאים שבכולם, בצלאל משבט יהודה שנקרא ״גור אריה״, ואהליאב משבט דן שנקרא ״דן גור אריה״. והמקדש היה דומה לאריה, שכן מצינו ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לאריה, כדכתיב (ישעיה כט-א) ״הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד״. ובאריה נענשו, שנאמר (ירמיה ד-ז) ״עלה אריה מסבכו״. **ובאריה עתידין להתמשל בזמן הישועה**, שנאמר (מיכה ה-ז) ״והיה שארית יעקב בגוים כאריה בבהמות יער״.

שמעתי לבאר מדרש זה, מזל חודש אב הוא אריה, ולכן חודש אב הוא הזמן הראוי לבנין בית המקדש שדומה לאריה. זו כוונת המדרש בסוף דבריו ״ובאריה עתידין להתמשל בזמן הישועה״, שבנין בית המקדש יהיה בחודש שמזלו אריה.

ז. לפי מה שנתבאר שהשמחה בימים אלו היא על שמחל הקב״ה לישראל על מה שחטאו וחזר לשכון בתוכם, אפשר לבאר מדוע יו״כ נקרא במשנה ״יום מתן תורה״, ולא נקרא ע״ש הכפרה שהייתה בו, משום שנתינת הלוחות השניות הייתה הגמר וההשלמה למחילה על חטא העגל שחזרו לחיבתם הראשונה, שהסכים הקב״ה לתת להם את התורה ולא רק לא להעניש אותם, נתינת הלוחות הייתה הביטוי למה שחזרו לחיבתם הראשונה.

דברי הגמ׳ בענין השמחה ביום ט״ו באב

א. הגמ׳ אומרת שב-ט״ו באב היו מאורעות שמחים, אע״פ שט״ו באב נחוג עוד לפני שאירעו חלק מהמאורעות הללו, כיון שהחג אינו בגלל הדברים שאירעו ביום זה, אלא משום שהקב״ה נתן לעמ״י את יום ט״ו באב כיום תיקון לתשעה באב, שבו נגזר על עמ״י בכיה לדורות בגלל חטא המרגלים. ולכן ט״ו באב נקבע כיום המסוגל להרבות השראת שכינה בישראל, כנגד מה שבתשעה באב נגזר על עמ״י שיפסידו את מעלת השראת השכינה. הדברים שהובאו בגמ׳ הם לא סיבת השמחה, אלא הם ראיה לכך שיום זה ניתן כיום המסוגל להרבות השראת השכינה בישראל, מחמת שהוא יום תיקון לט׳ באב.

ב. לפי הנ״ל אפשר לבאר כיצד אומרת הגמ׳ שמה שניתנו הרוגי ביתר לקבורה הוא חלק מסיבת השמחה ביום זה, אע״פ שהרוגי ביתר ניתנו לקבורה אחרי חורבן ירושלים, ובנות ירושלים כבר לא היו יוצאות לחוג בימים אלו, משום שאין כוונת הגמ׳ שהשמחה הייתה מחמת הדברים שקרו, אלא עיקר השמחה היא בגלל שיום זה ניתן לישראל כתיקון ליום תשעה באב, וכוונת הגמ׳ להביא ראיה שיום זה הוא תיקון לתשעה באב, שהרי ביום זה ניתנו הרוגי ביתר לקבורה כנגד מה שנחרבה ביתר ביום תשעה באב.

ג. וכן אפשר לבאר מדוע הביאה הגמ׳ את מה שהותרו שבטים לבוא זה בזה, אע״פ שדבר זה יגרע מנחלתם וכמו שטענו בני שבט יוסף, משום שסוף סוף דבר זה גרם ריבוי אחדות בעמ״י, וזה מה שרצתה הגמ׳ להוכיח, שיום זה הוא יום המסוגל להרבות אחדות בעמ״י.

ד. מטעם זה אפשר גם לבאר מדוע הביאה הגמ׳ את מה שהתבטלו השומרים שמנעו את העליה לרגל, אע״פ שבגמ׳ בגיטין כתוב שדבר זה גרם גלות לעמ״י, שנענשו שלא עלו לרגל אע״פ שיכלו לעלות, משום שאין כוונת הגמ׳ לומר שהשמחה היא על ביטול השומרים, אלא רצון הגמ׳ להוכיח שיום זה הוא יום שמסוגל לאחדות, שהרי ביום זה התבטלו השומרים ויכלו ישראל לעלות לרגל.

ה. הקשר בין כל הדברים שאירעו בט״ו באב הוא, שכולם באו לתקן את מה שנגזר שתשעה באב יהיה יום בכיה לדורות.

ו. השמחה שהייתה במה שכלו מתי מדבר למות, היא משום שכל עוד חלק מאנשי דור המרגלים היו בחיים, בנ״י היו נזופים לקב״ה, ולא היה הקב״ה מדבר עם משה בצורה של חיבה, רק אחרי שכולם מתו חזר עמ״י לחיבתו הראשונה, וחזר הקב״ה לדבר עם משה בדרך של חיבה.

וכן נראה ברמב״ם בפירושו למשנה, שכתב: ובחרו יום ט״ו באב לפי שבו פסקה המגפה ממתי מדבר בשנה האחרונה מן הארבעים, לפי שהיה המוות מתרבה בהם כל תשעה באב, ובשנה האחרונה פסק, ונשארו מצפים עד חצי החדש, **ואז בטח ליבם והבינו שכבר בא הרצון ונגמר החרון ונסתלק מהם, לכך עשו אותו מאז יום שמחה**.

ז. לכן השמחה הייתה בט״ו באב שאז חזר הדיבור למשה רבינו, ולא בט׳ באב שבו כלו מלמות דור המרגלים. (הראשונים ביארו שהטעם שחזר הדיבור למשה רבינו רק בט״ו באב ולא מיד בט׳ באב, משום שעד ט״ו באב עמ״י היה באבל על המתים שעלולים למות בט׳ באב, ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה).

ח. לפי זה אפשר לבאר את דברי הגמ׳: יום שכלו בו מתי מדבר, **דאמר מר** עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר: ״ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה׳ אלי״, אלי היה הדבור. כוונת הגמ׳ לבאר שאין השמחה על מה שכלו מתי מדבר מלמות, אלא על כך שבנ״י חזרו לחיבתם הראשונה, ודבר זה התבטא בדבור של הקב״ה עם משה רבינו.

ט-י. לפי מה שנתבאר לעיל (חלק ג׳) שתשישות כוחה של החמה ביום ט״ו באב הוא סימן שכוחו של עשיו נחלש, אפשר לומר שעיקר השמחה היא על החלשות כוחו של עשיו, ולא על מה שפסקו מלכרות עצים למערכה, ומה שאומרת הגמ׳ שביום זה פסקו לכרות עצים למערכה, אין כוונתה שזו סיבת השמחה, אלא רק שזו הסיבה שבגללה נחלש כוחו של עשיו.

יא-יב. לפי הנ״ל אפשר לבאר מדוע יום ט״ו באב נקרא ״יום תבר מגל״, אע״פ שאין עיקר השמחה על הנחת המגל, וגם לא שברו ממש את המגלים אלא רק הניחו אותם, משום שבא הדבר לרמז על שבירת כוחו של עשיו שנעשית ביום זה, כמו שנתבאר לעיל שחודש אב הוא החודש שבו זרעו של עשיו גבר על זרעו של יעקב, וביום זה נשבר כוחו של עשיו ונחלש.

שבירת המגל העשוי מברזל מסמלת את החלשות כוחו של עשיו, משום שהברזל (החרב) מסמל את עשיו, וכיון שט״ו באב נחלש כוחו של עשיו, לכן נקרא יום זה ״יום שבירת המגל״ שהכוונה לרמוז על מגלו של עשיו שהיא החרב.

יש להביא כמה ראיות שהחרב מסמלת את עשיו הרשע: **א.** בברכת יצחק לעשיו נאמר ״על חרבך תחיה״, משמע שהחרב היא מעצם חיותו של עשיו הרשע. **ב.** כשיעקב אבינו מוכיח את שמעון ולוי על שהרגו את אנשי העיר שכם בחרב, הוא אומר להם ״כלי חמס מכרתיהם״, וביאר רש״י: אומנות זו של רציחה חמס היא בידכם מברכת עשיו היא, זו אומנות שלו ואתם חמסתם אותה הימנו. מבואר ברש״י שהמעשה של שמעון ולוי שהרגו בחרב את אנשי שכם, היא גזילה מעשיו משום שהחרב היא שלו והיא כל מהותו. **ג.** כתב הרמב״ן על משפחת עשיו (פרשת אחרי מות): עם יורש החרב והמלחמות.

שבת נחמו

כתב הריטב״א (תענית ל:) על דברי המשנה לא היו ימים טובים לישראל כט״ו באב וכיוה״כ - פירוש יוה״כ שניתנו בו לוחות שניות, וט״ו באב שבו ידעו שכלו מתי מדבר בשנה המ׳, **ומפני זה נהגו לעשות סעודה בשבת שלאחר ט׳ באב**. מבואר בדבריו שהיו נוהגים לעשות סעודה לכבוד ט״ו באב בשבת נחמו.

שערי ט״ו באב **מועד**

לעיל הובאו דברי ר״י אבן שועיב תלמיד הרשב״א שגם כתב כן: **לכן נהגו לעשות השבת הזה אחר ט׳ באב ביום טוב,** והיא מצוה גדולה שהוא יום נחמה. ואע״פ שאינו יום טוב ממש, עשו אותו יום מקודש לכבוד השבת ביום ט״ו.

כתב המהרי״ל (מנהגים, תשעה באב אות כז): שבת נחמו הוא השבת הסמוך אחרי ט׳ באב, **וישמחו כל העם ויבטחו לנחמת ביאת הגואל**. ובהמשך דבריו כתב שנהגו לומר פיוטים מיוחדים בשבת זו, והפטרת נחמו דוחה המנהג לקרוא הפטרת ״שוש אשיש״ כשיש חתן.

בדומה כתב בספר ״יוסף אומץ״ (אות תתצד): ומפני זה קורין שבת שאחר ט׳ באב שבת נחמו על שם ההפטרה, משא״כ שאר שבתות השנה חוץ משבת שובה שנקראת גם כן על שם ההפטרה, **ומרבין בו בפיוט וזמרה, וראוי להתענג בו יותר מבשאר שבתות השנה, וכ״כ בן שועיב שמצווה לעשותו כיום טוב**.

א. צ״ב מדוע עשו את הסעודה לכבוד ט״ו באב בשבת נחמו, לכאורה הזמן המתאים לכך הוא יום ט״ו באב עצמו ולא שבת נחמו.

ב. מה השייכות של שבת נחמו שענינה נחמה על חורבן בית המקדש, לט״ו באב שענינו מפני הדברים שאירעו בו שאינם שייכים לחורבן.

ג. אע״פ שראוי אחרי ט׳ באב להתנחם על חורבן בית המקדש, אבל מה ענינה של השמחה והזמרה והעונג בשבת נחמו.

לפי הנ״ל אפשר לבאר את השייכות בין שבת נחמו לט״ו באב, ענינו של יום ט״ו באב הוא שביום זה חזר הקב״ה לשכון על עמ״י ונתן להם את יום זה לדורות כיום תיקון לצרות שאירעו בת״ב, ממילא פשוט שיום תיקון הוא חלק מהנחמה. לכן נהגו לעשות סעודה לכבוד ט״ו באב דווקא בשבת נחמו, להדגיש דבר זה שיום ט״ו באב הוא יום נחמה ותיקון לת״ב.

וכן אפשר לבאר את טעם השמחה בשבת נחמו, כי ע״י שרואים שבט״ו באב הקב״ה סלח לישראל על חטאם וחזר לשכון בתוכם, מבינים שהעונש אינו נקמה

אלא תיקון, וע״י שנשוב בתשובה מהחטאים שגרמו לחורבן, ישוב ה׳ לשכון בעמ״י כתחילה. ממילא נחמה זו אין ענינה ״התאוששות״ אחרי קבלת מכה ועונש, שאין בה שמחה, אלא נחמה שענינה הבנה שהעונש בא לתיקון וכפרה.

הוספה א׳

ביאור השייכות בין י״ז בתמוז לתשעה באב

בחלק ב׳ התבאר שעיקר השמחה שהייתה ביו״כ וט״ו באב היא מחמת שחזרה השכינה לישראל אחרי שהסתלקה בגלל חטא העגל וחטא המרגלים. בקונטרס ׳ויניקהו דבש׳ ביאר שכל הצרות שאירעו בי״ז בתמוז וט׳ באב יש להן שייכות לענין סילוק השכינה, וממילא כיון שביו״כ וט״ו חזרה השכינה לישראל, יש בזה תיקון גם לשאר הצרות שאירעו בי״ז בתמוז ות״ב.

הצרה הראשונה שאירעה בי״ז בתמוז היא שבירת הלוחות, וכתוב בגמ׳ בעירובין (דף נד.): מאי דכתיב ״חרות על הלחת״ - אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. רב אחא בר יעקב אמר: אין כל אומה ולשון שולטת בהן, שנאמר ״חרות״, אל תיקרי חרות, אלא חירות.

בילקוט שמעוני (יהושע סימן לז) הוסיף: באותה שעה (שבירת הלוחות) נגזרה גזרה על ישראל שילמדו תורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף ומתוך הדוחק ומתוך שאין להם מזונות. עוד כתוב במדרש תנחומא (שלח סימן א׳): מהו ״חרות״, ר״י אומר חירות מן המלכיות, ור״נ אומר חירות ממלאך המות, ורבותינו אומרים חירות מן היסורים.

וצ״ב מה השייכות בין שבירת הלוחות לשני ענינים אלו, לימוד תורה מתוך קושי, ויסורים וגלות ומיתה.

וביאר ע״פ דברי המדרש (שמו״ר מא-ו): מהו ״שני לוחות״ כנגד שמים וארץ, **כנגד חתן וכלה, כנגד שני שושבינין**. וביאר בפירוש ׳עץ יוסף׳ שם, שכוונת המדרש שהלוחות הורו על קשר שבין הקב״ה ועמ״י דוגמת קשר שבין חתן וכלה. במדרש תנחומא דימה את הלוחות לכתובה שבין ישראל לקב״ה.

ביאור הדברים שע״י נתינת הלוחות התקשרו ישראל לקב״ה בקשר דוגמת קשר נישואין, והיו ראויים להתחבר לקב״ה בחיבור אמיץ, וממילא שייכים לתורה עד שלא היה אפשר ליצר הרע לשלוט בהם. וע״י שבירת הלוחות נחסרה מהם מעלה זו. כתב הפמ״ג (משב״ז תקס-ד): במתן תורה היה קידושין וראוי היה לנישואין, ובחטא עגל ושבירת הלוחות ואחר חורבן בית ראשון ושני שנתבטלו הקידושין לגמרי ח״ו, ואין בנו השראת שכינתו ביחוד עלינו בגלות המר רק השפע יורד וכו׳, עכ״ל.

אם היו ישראל מגיעים בפועל למדרגה זו ע״י שנתן להם הקב״ה את הלוחות הראשונות, היו מגיעים לדרגת השראת שכינה בשלימות, והייתה התורה נקנית להם בשלימות, ולא היו אומות העולם יכולות לשלוט עליהם כלל. אך כיון שנשברו הלוחות הפסיד עמ״י את הקשר הגדול לקב״ה, וממילא גם התבטלה השראת השכינה מישראל בדרגה הגבוהה שהייתה יכולה להיות.

צרה נוספת שאירעה ביום זה שבוטל התמיד, גם ע״י ביטול התמיד נחסר מעמ״י השראת שכינה, שכתוב במדרש (במדבר רבה כא-כא): מעולם לא היה אדם בירושלים ובידו עוון. כיצד, **תמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה, ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום**. מבואר במדרש שע״י קרבן התמיד שהקריבו בכל יום התכפרו עוונותיהם של ישראל, וחזרו להיות קרובים לקב״ה כמו לפני החטא.

ועוד שמשעה שהפסיקו להקריב את קרבן התמיד לא היה מה שיכפר עליהם וגרמו עוונות שנחרב בית המקדש. כמבואר בירושלמי (תענית ד-ה): אף בימי מלכות הרשעה הזאת, היו משלשלין להן שתי קופות של זהב, והיו מעלין להן

שני גדיים. ובסוף שלשלו להן שתי קופות של זהב, והעלו להם שני חזירים, לא הספיקו להגיעה למחצית החומה, עד שנעץ החזיר וקפץ מארץ ישראל מ׳ פרסה, **באותו השעה גרמו העונות ובטל התמיד וחרב הבית**.

צרה נוספת שאירעה ביום זה, הבקעת העיר, נראה שהבקעת העיר היא סימן לכך ששכינתו של הקב״ה עזבה את ירושלים, ולכן יכלו האויבים להבקיע את חומותיה. כמו שכתוב במגילת איכה: ״לא האמינו מלכי ארץ כל יושבי תבל כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים״. וכן כתוב במדרש שוחר טוב (תהלים עט) ש-י״ח שנה יצאה בת קול בביתו של נבוכדנצר הרשע שילך להחריב את בית המקדש והוא פחד ולא הלך.

צרה נוספת שאירעה ביום זה, ששרף אפוסטומוס הרשע את התורה, כבר נתבאר לעיל שעיקר הדבקות של ישראל בקב״ה היא ע״י התורה, ובמעשה זה של שריפת התורה היה בחינה של סילוק מהקב״ה.

הצרה האחרונה שאירעה ביום זה היא שהועמד צלם בהיכל, וגם דבר זה שייך לסילוק השכינה שהיה ביום זה, שהרי מבואר בגמ׳ ביומא שאחת מג׳ עבירות שמחמתן נחרב בית המקדש זה ע״ז, והביאה הגמ׳ את הפסוק ״כי קצר המצע מהשתרע״, וביארה קצר מצע זה מהשתרר עליו ב׳ רעים. היינו שאין מקום לשכינתו של הקב״ה במקום שיש צלם של ע״ז, ולכן עזבה השכינה את בית המקדש וממילא נחרב.

עוד ביאר שם שיש גם שייכות בין כל הצרות שאירעו בתשעה באב, שכולן שייכות לחורבן בית המקדש שענינו השראת שכינה בעמ״י.

ביום זה נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וכתב הספורנו (דברים א לד-לט) שאם לא היו חוטאים בחטא המרגלים היה משה רבינו מכניס אותם לארץ ובונה את המקדש ולא היו ישראל גולים מארצם לעולם. וא״כ חטא המרגלים הוא מה שגרם שמשה רבינו לא יכניס את עמ״י לארץ וממילא יוכל בית המקדש להחרב.

ביום זה חרבה העיר ביתר, וגם צרה זו שייכת לחורבן בית המקדש, כמו שכתב הרמב״ם (תעניות ה-ג): נלכדה עיר גדולה וביתר שמה, והיו בה אלפים ורבבות מישראל, והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גוים ונהרגו כולם, **והייתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש**, עכ״ל.

אולי ביאור הדברים שאם חכמי ישראל חשבו שאותו מלך גדול הוא מלך המשיח, זאת אומרת שהייתה אפשרות כזו, וממילא כשמת ונחרבה ביתר והתבטלה האפשרות הזו, היה בזה שלב נוסף בחורבן בית המקדש.

הצרה האחרונה שאירעה ביום זה היא חרישת העיר, וכמו שכתב הרמב״ם שם בהמשך דבריו: ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים ״ציון שדה תחרש״. כוונת הדברים שצרה זו היא הגמר של החורבן שכבר לא ניכר כלל המקום שהיה בית המקדש.

אלא שא״כ צ״ב מה החילוק בין י״ז בתמוז שכל המאורעות שאירעו בו יש להן שייכות לסילוק השכינה, למאורעות שאירעו בת״ב שנחרב בית המקדש.

והביא את דברי המהר״ל בספרו 'נצח ישראל' (פ״ח): י״ז בתמוז הוא התחלת הקצה, ולפיכך כל ה' דברים שנעשו בו אינם גמר פורענויות וכו'. אבל בט' באב הוא גמר פורענויות בתכלית וכו', עכ״ל. ביאור דבריו שבי״ז בתמוז הייתה ההתחלה של סילוק השכינה, ולכן לא היה בו חורבן ממש, ומה שאירע בתשעה באב היה גמר החורבן וסילוק השכינה לגמרי.

לפי הנ״ל ביאר את דברי המדרש (איכה רבה א-כט) ״כל רודפיה השיגוה בין המצרים״. ב״יומין דעקא״ מי״ז בתמוז עד' ט' באב שבהם קטב מרירי מצוי, עכ״ל. בב״י (סו״ס תקנא) למד ממדרש זה שאין לאדם ללכת יחידי בין ד' שעות לט' שעות בימי בין המצרים. וכן שאין להכות לתלמידים בימים אלו מחשש סכנה. וצ״ב מדוע הימים שבין י״ז בתמוז לט' באב הם ימי סכנה ו״יומין דעקא״.

וי״ל כיון שבימים אלו שבין י״ז בתמוז עד ט׳ באב היה סילוק שכינה מישראל, והיה הסילוק מדרגה לדרגה עד שבתשעה באב נחרב בית המקדש והסתלקה השכינה לגמרי, לכן נעשו ימים אלו כולם ימים של צער וצרה.

הוספה ב׳

ביאור מנהג בנות ישראל בימים אלו

הקשו הראשונים, לכאורה מנהג זה נראה כסותר לדרכי הצניעות של בנות ישראל הכשרות, וכיצד הונהג מנהג זה.

ז״ל הכולבו (סימן סב): יש תמהין איך היה טוב המנהג הזה בעיני החכמים שיחטפו איש את אשתו, וח״ו דומה כאילו היו בנות ישראל הפקר. כעי״ז הקשה בדרשות ר״י אבן שועיב (תלמיד הרשב״א פרשת ואתחנן בסופה): יש בכאן מקום עיון שיראה תימה גדולה, היאך בנות ישראל הצנועות נוהגות כמנהג הזה, והא כתיב ״כל כבודה בת מלך פנימה״, והיאך לא חששו ליצר הרע, עכ״ל.

ותירץ הכולבו: אין זה תימה, כי יש לדעת שכל מי שידו מגעת להשיא בתו לא היה שולחה שם, שאם הייתה קטנה מה תועיל חטיפתו הרי אינה מקודשת בלתי דעת אביה, ואם הייתה נערה או בוגרת אם חושש לזה לא יניחנה לצאת, ואם יתירנה לצאת יזהירנה שלא להתקדש אלא בהגון בה, והדבר ידוע שאינה מתקדשת אלא לדעתה. אבל המנהג בשביל הבנות שאין יד אביהן משגת להשיאן, ואולי היו יושבות עד שתלבין ראשן אם לא על ידי המנהג הזה, עכ״ל.

יש להקשות על פירושו מדברי הגמ׳: ת״ר בת מלך שואלת מבת כהן גדול, בת כהן גדול מבת סגן, ובת סגן מבת משוח מלחמה, ובת משוח מלחמה מבת כהן הדיוט, וכל ישראל שואלין זה מזה, כדי שלא לבייש את מי שאין לו, עכ״ל. נראה מהגמ׳ שגם בת מלך ובת כהן גדול היו יוצאות, ולאביהם ודאי שהיה ממון

להשיאם. וכן מפורש ברש״י על המשנה שכתב שאולין - שכולן שואלות זו מזו, **אפילו עשירות**, כדי שלא לבייש כו׳.

בדרשות ר״י אבן שועיב תירץ באופן אחר. ז״ל: כי מזה המעשה נלמד, כי הדור היה כשר מאד והיה טהור בתכלית הטהרה, והבחורים לא היה בהם יצר הרע, והיו מכוונים בכל הפעולות לעבודת הש״י לא לכוונתם ולהנאתם כלל, והיה אותו הזמן כמו תחילת היצירה קודם שחטא אדם הראשון דכתיב בהם ״ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו״, שהיו בעיניהם איברי המשגל כמו הידים והפנים שלא היה בהם יצר הרע, והיו עושים פעולתם בלי תאות היצר, ואחר שחטאו הטיל בהם הנחש זוהמא והדליק בהם יצר הרע והרגישו באותן הכלים וכסו אותם, כמו שאמר הכתוב ״וידעו כי ערומים הם״, כלומר שיצר הרע שלט בהם וכמו שהאריך הרמב״ם ז״ל בענין זה וכו׳.

והענין הזה שמוזכר בכאן כן היה לפי גדולת הדור ההוא ומעלתם שהיו קדושים וטהורים, היו עושין הענין הזה ולא היו חוששין לשום הרהור בעולם. וכן מצינו בדורן של חז״ל שהיו אומרים דמיאן באפי כי קאקי חיורי וכשורא. ורבי יוחנן דיתיב אשערי טבילה ולא חייש מיצר הרע, הכל בקדושה להם וטהרה. ועל הדרך הזה היו יוצאים הבחורים והבתולות מישראל אחר קדושה לטהרה גדולה, וכוונתן לעבודת הש״י ולקיום המצוה לשמה, עכ״ל.

וכן נראה בדברי הריטב״א (ב״ב דף קכא.). ז״ל: בכלי לבן - פירוש ללמד כי יצר הרע מסולק מהם ושהם נקיים מחטא, כמה דכתיב ״בכל עת יהיו בגדיך לבנים וכו׳״, וזהו שהיו בנות ישראל אומרות בחור שא נא עיניך וראה וכו׳, ולא היו חוששין ליצר הרע, עכ״ל.

ואין להקשות מדברי בברייתא המובאת בגמ׳ שהנשים היפות שבהם היו אומרות אין האשה אלא ליופי, ואם איירי רק בדור שכולם צדיקים למה היו אומרות כך, הרי לכאורה דבר זה לא היה נוגע כלל לבחורים שהגיעו לחפש אשה.

כי בתורה ובחז״ל נראה שיש מעלה ביופי לא רק כנגד יצר הרע. (האריך בזה הגר״י אייזנשטיין בספרו ׳אוהל אבות׳ מאמר מו ואכמ״ל).

עוד י״ל, בספר ׳עין יעקב׳ נראה שיש גירסא אחרת בדברי הגמ׳. במקום יפות שבהם כתוב עשירות שבהם, במקום מכוערות שבהם כתוב עניות ובינונית שבהם. נראה שלפי גירסא זו כוונת הנשים הייתה בעניני ממון ונדוניא ולא על יופי חיצוני, ואפשר שזו הייתה גם גירסת ר״י אבן שועיב והריטב״א.